

⁶ Сорокин В. Д. Правовое регулирование: предмет, метод, процесс / В.Д. Сорокин // Правоведение. – 2000. – № 4 (231). – С. 34.

⁷ Жариков Ю. С. Механизм правового регулирования: понятие и система / Ю. С. Жариков // Вестник Московского университета МВД России. – 2008. – № 5. – С. 37.

⁸ Табарин И. В. Современная теория права: новый научный курс: Научная монография / И. В. Табарин. – М., 2008. – С. 95.

⁹ Абрамова А. А. Эффективность механизма правового регулирования: Автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / А. А. Абрамова – Красноярск, 2006. – С. 12.

¹⁰ Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістова характеристика): Монографія / С. П. Погребняк. – Х.: Право, 2008. – С. 24.

¹¹ Тарахонич Т. І. Механізм правового регулювання: теоретико-правові аспекти / Т. І. Тарахонич // Права держава. – Вип. 13. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – С. 105–106.

Резюме

Автор рассматривает важные теоретические аспекты понимания механизма правового регулирования в современной теории права. Обосновывается позиция, согласно которой механизм действия права охватывает механизм правового регулирования и механизм правового влияния. Отстаивает мысль о необходимости дальнейшего конструктивного использования методологического потенциала механизма правового регулирования с целью всестороннего изучения правовых средств, в частности норм права и ее отдельных разновидностей.

Ключевые слова: Механизм правового регулирования, механизм правового воздействия, правовое регулирование, правовое воздействие, правовое средство, правовая норма.

Summary

The author has examined the important theoretical aspects of the understanding the mechanism of legal regulation in modern theory of the law. In accordance with the proposed opinion, the mechanism of legal action includes the mechanism of legal regulation and the mechanism of legal influence. The necessity of need further constructive using methodological potential of the mechanism of legal regulation with aim of all-round study the legal instruments specifically norms of law.

Key words: Mechanism of legal regulation, mechanism of legal influence, legal regulation, legal influence, legal mean, legal norm.

Отримано 2.07.2009

Ю. М. РИЖЕНКО

*Юрій Миколайович Рижено, здобувач
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*

СИСТЕМА ПРАВА У СТРУКТУРІ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

У світовому співтоваристві сформувалися та продовжують формуватися унікальні правові системи окремих держав і міждержавних утворень. Кожній державі притаманне власне право, яке відображає стан її розвитку на даному історичному етапі, фіксує властиві певному суспільству моральні ідеї, закріплює наявні традиції та вірування, відбиває особливості правосвідомості й правової культури. Різним державно-організованим суспільствам властиві свої правові системи, які характеризуються своєрідними правовими конструкціями, власною системою джерел права, особливостями правотворчого та

правозастосовного процесів, особливостями використання принципів права, співвідношенням приватного та публічного права¹.

Правова система конкретного суспільства, що відображає його соціально-економічну, політичну, історико-культурну своєрідність, являє собою національну правову систему. Вона визначає цінність даної правової системи, відображає єдність і виступає одним із виявлень державного суверенітету².

Правова система, зокрема, національна, явище, що завжди розвивається, зазнає якогось впливу як з боку власних внутрішніх загальнодержавних процесів, так і з боку інших держав, взаємодіючи з іншими правовими системами. Характер правових систем слід визначати з трьох сторін, а саме: з точки зору ознак сім'ї, до якої входять та чи інша правова система; ознак групи правових систем, що не виходять за межі сім'ї, з позицій специфічних ознак кожної з правових систем³.

Спільні особливості правових систем різних держав є умовою їх об'єднання в правові сім'ї. Правова сім'я – це сукупність правових систем, виділених на основі спільності генезису, джерел, форм, закріплення та вираження норм права, структурної єдності, тотожності, спільності принципів регулювання суспільних відносин, єдності термінології, юридичних категорій та понять, а також техніки викладення та систематизації норм права⁴.

У зв'язку з цим актуальним видається питання теоретичного дослідження системи права у структурі романо-германської правової сім'ї.

Слід зазначити, що правова наука певною мірою досліджувала окремі аспекти зазначеної проблеми. До числа дослідників указанного питання в сучасний період належать Н. Діденко, Ю. Задорожний, О. Зайчук, В. Копейчиков, С. Лисенков, Д. Лук'янов, Н. Оніщенко, С. Погребняк, В. Селіванов, М. Сібільов, О. Скакун, Т. Тарахонич, В. Ткаченко, О. Харитонова, Є. Харитонов тощо.

Романо-германська правова сім'я, серед наявних на даний час правових груп, займає особливе місце і має особливе значення для розвитку юридичної теорії та практики. Вона є результатом еволюції, продовження римського права, і на думку вчених, вона є першою сім'єю, з якою ми зустрічаємося в сучасному світі⁵.

Романо-германська правова сім'я має певні особливості⁶, що властиві лише їй, зокрема: органічний зв'язок із римським правом; утворення та формування романо-германського права на основі вивчення римського права в італійських, німецьких і французьких університетах; яскраво виражена доктринальність і концептуальність у порівнянні з іншими правовими сім'ями; у системі джерел права закон має особливу, домінуючу роль; абстрактний характер норм права; яскраво виражений кодифікований характер; поділ на публічне й приватне право; відносно самостійне існування цивільного й комерційного (торговельного) права.

Зазначені характерні особливості романо-германської правової системи не є вичерпними, але все таки вони дають загальне уявлення про цю найстарішу правову сім'ю.

Зазначимо, що система права країн романо-германської правової сім'ї – це багатогранне правове явище, яке сформувалося під впливом римського права і у своїй єдності логічно поєднує відповідні складові: норми, принципи, інститути та галузі права⁷.

Важливою складовою системи права романо-германської правової сім'ї є норма права, фундамент якої становить норма класичного римського права. Її створення здійснювалося шляхом виведення єдиного правила з певної кількості типових прецедентів, що опосередковувало не лише відокремленість від конкретних випадків, але й давало можливість самостійного їх застосування на практиці.

Норма права в романо-германському праві піднята на найвищий рівень, її розуміють і оцінюють як правило поведінки, що має загальний характер і, що має більш вагомe значення, ніж лише тільки її застосування суддями в конкретній справі⁸.

У всіх країнах романо-германської правової сім'ї правову норму розуміють як загальне й загальнообов'язкове та формально-визначене правило поведінки, що може неодноразово застосовуватися до невизначеного кола осіб та випадків⁹. Правова норма не створюється суддями, а з'являється як результат теоретичних роздумів, що ґрунтуються на вивченні практики і на принципах справедливості, моральності та враховують

взаємозв'язки правової системи з усіма іншими соціальними системами. При цьому норма права позбавляється хаотичності, безсистемності практики, з неї усуваються випадкові елементи і цим спрощується розуміння самого права. Таке розуміння права відповідає традиції, згідно з якою воно розглядається як модель суспільних відносин¹⁰.

Існує думка В. Червонюка¹¹, що правова норма романо-германської правової сім'ї є середнім між конкретним правилом поведінки і загальними принципами права. Тому майстерність юриста полягає в умінні відшукати норму і сформулювати її з врахуванням певної рівноваги. Норми права не повинні бути загальними (абстрактними), оскільки вони втрачають значення орієнтира поведінки, однак одночасно вони повинні бути настільки загальними, щоб врегульовувати відповідний тип відносин, а не використовуватись по відношенню до конкретного випадку. Оскільки сконструйована з закону норма права потребує конкретизації, то право країн романо-германської правової сім'ї складається не лише у процесі правотворчості, а й у процесі тлумачення.

Поняття законодавчої норми, яке визнане у романо-германській правовій сім'ї, є основою кодифікації у тому вигляді, як її розуміють у континентальній Європі. Кодекс у романо-германському розумінні не прагне до того, щоб вирішити всі конкретні питання, які виникають на практиці; його завдання – дати досить загальні, пов'язані в систему, легкодоступні для розуміння правила, на основі яких судді й громадяни в змозі визначити, яким чином мають бути вирішені ті чи інші проблеми.

Романо-германська правова система кодифікована, в основному базується на кодексах, на централізованому законодавчому регулюванні. На перший план висунуті правові норми, які розглядаються як обов'язкові правила поведінки, які відповідають вимогам справедливості. Основна мета юридичної науки і практики – правильно знайти зміст цих норм і через них забезпечити бажане для суспільства врегулювання відносин людей. Застосування права, як здійснення правосуддя, займає в цій системі підлегле місце, звідси і обмежена роль судової практики.

Отже, різноманітні країни романо-германської правової сім'ї в теперішній час об'єднані єдиною концепцією, за якою, першочергова роль належить закону. Але існують і деякі значні відмінності між системами цих країн, що торкаються конституційного контролю, кодифікації, різноманітної ролі закону і регламенту, тлумачення законів.

Інститути римського права завдяки своїй універсальності та логічній об'єктивності поступово стали невід'ємною якісною складовою континентальної системи права, що зумовило не лише збереження їх змістовної суті, але й забезпечило їх наповнення відповідним теоретичним змістом. Римське право вплинуло і на структуру права країн романо-германської правової сім'ї, під якою необхідно розуміти внутрішню узгодженість та закономірну організацію його елементів. Структуру права можна розглядати як поєднання таких складових: приватного і публічного, матеріального і процесуального, охоронного і регулятивного, об'єктивного і суб'єктивного права¹².

Істотні особливості в континентальній правовій сім'ї має структура права, для якої характерний поділ права на публічне та приватне, який зародився ще у Стародавньому Римі. Підставою для виділення публічного права є державний інтерес, воно регулює субсидіарні відносини і в основному складається з імперативних норм. Приватне право регулює відносини, пов'язані з правами і свободами людини, її інтересами, а також відносини «горизонтального» типу, тут переважають диспозитивні норми.

Незважаючи на те, що поділ на публічне й приватне право є цілком звичайним явищем для багатьох правових сімей, але спочатку він був властивий лише романо-германському праву – це зумовлено впливом римського права, від якого романо-германське право успадкувало класифікацію норм: на норми публічного та приватного права.

У всіх країнах, що належать до романо-германської правової сім'ї, визначається диференціація права на публічне і приватне. Ще за часів Стародавнього Риму були спроби визначити базові методологічні принципи, які дозволяли пізнавати і вивчати право як об'єктивне системне явище з метою використання правових знань в юридичній практиці. Відомий давньоримський юрист Д. Ульпіан у титулі першому «Про правосуддя та право» книги першої «Дигести або Пандекти» писав «Вивчення права поділяється на дві частини публічне і приватне, яке (стосується) корості окремих осіб; існує корисне в

суспільному відношенні та корисне в приватному відношенні»¹³. До сфери публічного правового регулювання стародавні римські юристи відносили святині, служіння жреців, становище магістратів. Тобто вони вважали, що ця сфера регулювання була сферою дії сакрального та адміністративного права. Приватне ж право вони поділяли на три частини і фактично воно складалося або з природних приписів, або (з приписів) народів, або (з приписів) цивільних¹⁴.

Головні принципи публічного права у цій сім'ї, формувались під впливом державницьких ідей Ш. Монтеск'є і Ж.-Ж. Руссо. Єдині для всіх європейських країн основи кримінального права закладені Ч. Беккарія. У подальшому публічне право формувалося на основі досвіду окремих європейських країн. Так, адміністративне право вважалося витвором Державної ради Франції, воно було активно запроваджене іншими європейськими державами. Адміністративне право значною мірою сформоване судовою практикою¹⁵.

Основним критерієм класифікації правових систем на публічне й приватне є інтерес. Для публічного права переважне значення має суспільно значимий (публічний) інтерес, який є визнаним державою, й забезпечений правом інтерес соціальної спільності, задоволення котрого є умовою й гарантією її існування та розвитку, наприклад, правове регулювання діяльності державних органів і громадських організацій, взаємовідносини громадян і держави тощо)¹⁶. Критерієм визначення приватного права є, відповідно, приватний інтерес, що матеріалізується в інтересах окремих осіб, – в їхньому правовому й майновому положенні, а також у їх відносинах один з одним і певною мірою з державними органами та громадськими організаціями¹⁷.

У наш час публічне право, як і приватне, в усіх країнах романо-германської правової сім'ї диференціюється на одні й ті самі основні галузі: конституційне право, адміністративне право, міжнародне публічне право, кримінальне право, кримінально-процесуальне право тощо¹⁸.

Цивільне право як приватне право розглядалося давньоримськими юристами органічно складовою чинної системи права. І це дуже важливо. Воно не відокремлювалося повністю від природного права або від права народів, але і не в усьому дотримувалося їх вимог. Цивільне право з моменту свого формування було прикладом прагнення суспільства в процесі правового регулювання до діалектичного поєднання приватних та публічних засад суспільного життя конкретно-історичного періоду¹⁹.

Самостійне існування цивільного й комерційного (торгівельного) права підтверджується такими обставинами: існування в країнах континентального права особливих комерційних судів; створення у більшості країн романо-германської правової сім'ї кодифікованих актів комерційного права (торговельних або комерційних кодексів), що існують поряд із цивільними кодексами – такі кодекси прийняті протягом ХІХ ст. у Франції, Бельгії, Іспанії, Нідерландах, Австрії, Німеччині та в інших країнах. Ця своєрідна подвійність у законодавстві, що регулює майнові відносини в галузі приватного права, дістала назву «дуалізм приватного права»²⁰.

Однак, у ХХ ст. з'являється тенденція відмови від дуалізму приватного права: нові кодифікації приватного права відбуваються шляхом прийняття єдиних актів – цивільних кодексів²¹.

У романо-германській правовій сім'ї виділяються активні елементи, що тісно пов'язані між собою, зокрема: право як система загальнообов'язкових норм, котрі виражені в законі й інших джерелах права; правова ідеологія, що є активною стороною правосвідомості; судова (юридична) практика.

Сутність романо-германської концепції права полягає в тому, щоб знайти в практиці й отримати те чи інше рішення, головне – виробити загальний ідеальний принцип, а потім врегулювати за його допомогою суспільні відносини²².

В романо-германській правовій сім'ї право виступає у вигляді норм, що мають законодавче вираження (у вигляді закону чи кодексу), правозастосувач лише порівнює конкретну ситуацію з загальною нормою та в ній знаходить вирішення справи²³.

Право країн романо-германської правової сім'ї – це зажди право, засноване на принципах.

На формування принципів системи права, зазначає Ю. Задорожний²⁴, країн романо-германської правової сім'ї суттєвий вплив мало римське право. Із практичним використанням римських норм та інститутів у право континентальної Європи впроваджуються і відповідні принципи права римської юриспруденції, формування яких безпосередньо пов'язано з дослідженням римських джерел права, переважно Кодифікації Юстиніана. Такі загальнотеоретичні принципи як принцип верховенства права та верховенства закону, принцип юридичної рівності перед законом та судом, принцип справедливості правосуддя, принцип неприпустимості повторного покарання за одне й те саме правопорушення та інші принципи беруть свій початок із класичного римського права.

Як видається, зазначають В. Селіванов і Н. Діденко²⁵, головна причина такої «життєвої сили» права Стародавнього Риму полягає в тому, що базовими принципами, покладеними в основу юридичних норм, були, по-перше, природні і особливо моральні приписи, що становлять підґрунтя суспільної культури людства взагалі, і, по-друге, принципи, які базувалися на традиціях конкретного практичного життя стародавніх римлян.

Призначення загальноправових принципів полягає в тому, що вони здійснюють універсальне й загальне закріплення основ суспільного ладу, а також забезпечують одномоментне формулювання норм права та їхній вплив на суспільні відносини у сфері правового регулювання та інших видів правового впливу. Це такі принципи: *соціально-правові* – відображають систему цінностей, що властиві суспільству і мають чи повинні мати правову форму виразу й забезпечення (домінування загальнолюдських цінностей над інтересами класів, єдність суспільних і особистих інтересів); *спеціально-правові* – узагальнюють засади формування та існування власне права як специфічного соціального явища. Вони поділяються, в свою чергу, на: *загальноправові* (принципи: гуманізму, рівності громадян перед законом, демократизму, законності тощо); *міжгалузеві* (принцип гласності та змагальності (цивільно-процесуальне та кримінально-процесуальне право), «закон не має зворотної дії» (кримінальне та адміністративне право)). Міжгалузеві принципи, на відміну від загальноправових діють не у всіх галузях права, а в певних їх групах²⁶; *галузеві* (принципи: рівності сторін і свободи договору – цивільне право; субординації (співвідпорядкованості) – в адміністративному праві; презумпції невинуватості – кримінальне право тощо); *принципи інститутів*.

У державах, що належать до романо-германської правової сім'ї, на відміну від країн загального права суди лише інтерпретують пов'язані з кожним конкретним випадком заздалегідь підготовлені тексти законів. Тому вважається, що судові рішення є наслідком розуміння законів судами²⁷.

Однак, С. Погребняк²⁸ з приводу цієї тези робить два застереження. По-перше, питання про можливість судової правотворчості вирішується у країнах романо-германського права по-різному. Це зумовлено історичними традиціями (деякі країни заохочували розвиток прецедентного права, інші – обмежували його), а також відповідною законодавчою регламентацією (закріпленням або заборонаю прецеденту як джерела права). По-друге, судова практика суттєво впливає на нормативно-правові акти завдяки тлумаченню їх приписів. Тлумачення – це процес пізнання закону. Під тлумаченням права зазвичай розуміють певний розумовий процес, спрямований на визначення змісту норм права шляхом вияву значень і смислу термінів та виразів, які містяться у нормативних актах. Тлумачення має місце в будь-якому правозастосовному процесі, оскільки застосовувати норму права можна тільки зрозумівши її смисл.

Таким чином, право в країнах романо-германської сім'ї складається не тільки із законодавчих норм; воно включає також так звані «вторинні правові норми», що створюються у судовій практиці завдяки тлумаченню суддями законодавчих норм, уточнюють та доповнюють останні і містяться в судових актах. Норма, створена законодавцем, – це лише ядро, навколо якого обертаються «вторинні правові норми»²⁹.

Іншим структурним поділом романо-германського права є його галузевий поділ. Всі норми прив'язуються до певної галузі, які відокремлюються одна від одної в залежності від предмета і методу правового регулювання.

Крім цього в основі кожної галузі лежить кодекс, яким і регулюється відповідна сфера. Кодифікаційний характер права є однією з вирішальних ознак романо-германської правової сім'ї.

На думку Ю. Задорожного³⁰, структурним елементом системи права всіх без винятку держав континентальної правової сім'ї є галузь права. Саме галузева класифікація права є тією наступною важливою ознакою континентальної системи права, яка надає їй специфічних, тобто відмінних від інших правових систем світу, характерних ознак.

Галузева класифікація права є похідною від загального розмежування права на приватне і публічне, яка була започаткована ще в римському праві, де значної розробки зазнало приватне право римської імперії, яке вже тоді містило поділ на відповідні галузі права: цивільне, речове, сімейне, спадкове, зобов'язальне тощо.

Сьогодні в країнах романо-германської правової сім'ї базовими галузями публічного права є конституційне, адміністративне, фінансове право тощо. Водночас цивільне, сімейне, торгове та інші галузі права є стержнем приватного права. Отже, такий умовний поділ права на галузі, започаткований у класичному праві Римської імперії, виявився надзвичайно стійким і таким, що через століття залишився однією з найважливіших характеристик структурної побудови сучасного права.

На сучасному етапі розвитку суспільства відбулися суттєві зміни у системі права у країнах романо-германської правової сім'ї. У сфері приватного права відбулося злиття романізованого традиційного права з новітніми ідеями доктрини природного права. Найяскравіше ці зміни проявилися в сімейному праві (наприклад, суттєво змінюється правовий статус жінки) та в праві власності (особливе це стосується земельної власності). Цивільне право пристосовується до умов вільного ринку тощо.

У другій половині ХХ ст. на розвиток романо-германського права суттєво впливають європейські інтеграційні процеси, наприклад, створення Європейського співтовариства. А наслідком створення та функціонування ЄС є виникнення особливої системи правових норм – європейське право або право ЄС. Європейське право суттєво впливає на національні правові системи держав-членів ЄС. Так, усі правові системи держав – членів ЄС сьогодні засновані на єдиних засадах – загальних принципах права ЄС, за якими визначено верховенство та пряму дію. Йдеться про такі принципи, як дотримання основних прав людини, юридична визначеність, пропорційність, право бути заслуханим тощо.

Численні норми права ЄС (зокрема, в таких галузях, як адміністративне, митне, фінансове, трудове право) інкорпоровані у відповідні галузі всіх національних правових систем. Завдяки цьому всі правові системи держав – членів ЄС мають значну кількість однакових норм. Головним наслідком впливу європейського права та правової системи романо-германської сім'ї є їх гармонізація та уніфікація³¹.

Підсумовуючи вищезазначене, можна виокремити наступні ознаки системи романо-германського права, зокрема: поділ права на публічне і приватне, на галузі, його кодифікованість, ієрархічну побудову.

¹ Тарахонич Т. І. Історичні етапи виникнення, становлення та розвитку романо-германської сім'ї // Порівняльне правознавство (правові системи світу): Монографія / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К., 2008. – С. 8.

² Саидов А. Х. Введение в сравнительное правоведение и юридическая география мира. – М., 1988. – С. 432.

³ Егоров А. В. Сравнительное правоведение: Учебно-методическое пособие. – Новополюцк, 2008. – С. 42.

⁴ Теория государства и права: Учебник / Отв. ред. В. Д. Перевалов. – М., 2007. – С. 458.

⁵ Давид Р. Основные правовые системы современности. – М., 1998. – С. 35.

⁶ Лук'янов Д. В. Національна правова система України серед сімей правових систем сучасності // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Х., 2008. – Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / За заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – С. 716.

⁷ Задорожний Ю. А. Римське право – доктринальна першооснова права та юридичної науки в країнах романо-германської правової сім'ї та Україні: Автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.01 / Київський національний університет внутрішніх справ. – К., 2008. – С. 10.

- ⁸ Бехруз Х. Сравнительное правоведение: Учебник для вузов. – О.: Феникс; – М.: Транслит, 2008. – С. 317.
- ⁹ Лук'янов Д. В. Вказана праця. – С. 716.
- ¹⁰ Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права. Навчальний посібник. – К.: Юрисконсульт, 2006. – С. 290.
- ¹¹ Червонюк В. И. Теория государства и права: Учебное пособие. – М., 2003. – С. 157.
- ¹² Задорожний Ю. А. Вказана праця. – С. 10-11.
- ¹³ Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М., 1997. – С. 157.
- ¹⁴ Селіванов В., Діденко Н. Діалектика приватного та публічного в правовому регулюванні // Право України. – 2001. – № 11. – С. 16-17.
- ¹⁵ Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права. Навчальний посібник. – К., 2006. – С. 290.
- ¹⁶ Тихомиров Ю. А. Публичное право. – М., 1995. – С. 55.
- ¹⁷ Гойхбарг А. Г. Основы частного имущественного права. – М., 1924. – С. 35-68.
- ¹⁸ Лисенков С. Л. Вказана праця. – С. 290.
- ¹⁹ Селіванов В., Діденко Н. Діалектика приватного та публічного в правовому регулюванні // Право України. – 2001. – № 11. – С. 17.
- ²⁰ Гражданское и торговое право капиталистических государств / Отв. ред. Е. А. Васильев. – М., 1993. – С. 18.
- ²¹ Сибільов М. Загальна характеристика сфери приватного права // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 2. – С. 133-134.
- ²² Бехруз Х. Вступ до порівняльного правознавства: Навчальний посібник. – Одеса, 2002. – С. 58.
- ²³ Теория государства и права / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М., 2000. – С. 189.
- ²⁴ Задорожний Ю. А. Вказана праця. – С. 10.
- ²⁵ Селіванов В., Діденко Н. Вказана праця. – С. 17.
- ²⁶ Теорія держави і права: Навчальний посібник / За заг. ред. В. В. Копейчикова, С. Л. Лисенкова. – К., 2002. – С. 134-136.
- ²⁷ Жалинский А. Э., Рерихт А. А. Введение в немецкое право. – М., 2001. – С. 23.
- ²⁸ Погрібняк С. Вплив судової практики на юридичні акти в романо-германській правовій сім'ї // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4 (35). – С. 94-96.
- ²⁹ Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности: Пер. с фр. – М., 1999. – С. 72.
- ³⁰ Задорожний Ю. А. Вказана праця. – С. 10-11.
- ³¹ Порівняльне правознавство / За заг. ред. В. Д. Ткаченка. – Х., 2003. – С. 58-61.

Резюме

Данная статья рассматривает систему права в структуре романо-германской правовой семьи, которая, среди существующих в данное время правовых групп, занимает особое место и имеет значение для развития юридической теории и практики.

Ключевые слова: система права, система законодательства, структура законодательства, романо-германская правовая семья, правовая семья.

Summary

Given article considers right system in structure of the romano-German legal family which, among legal groups existing at present, takes a special place and matters for developing of the legal theory and practice.

Key words: right system, legislation system, legislation structure, the Romano-German legal family, legal family.

Отримано 10.09.2009